

אף שישימדו את אנשי עיר הנידחת ויכניסו אכזריות בנפשם, ה' ישפיע להם כח רחמים לבטל את האכזריות שנולדה בהם.

כל מלחמה, גם בימינו, מולידה אכזריות בלב רבים ואחריה מתרבות הרציחות. אומנם, יש הבדל בעובדה בימינו שלרוב אין ההורג רואה את הנרצח וכמעט אינו יודע מה הוא עושה ובמי הוא פוגע. גם המלחמה בשבעת העמים הולידה אכזריות כזאת והיה צורך בזהירות כפולה.

הפרשת ערי המקלט נעשתה בודאי בחגיגות רבה לשם הכרזה זו.

תלמיד: דבר דומה למדנו לפני כן על הקמת המזבח באבנים שלא הונף עליהם ברזל (לעיל ח ל-לה).

המחנך: נכון מאד. המזבח ההוא הוקם לפני כל המלחמות וערי המקלט הופרשו לאחר המלחמות. בשניהם היתה הכרזה שעם ישראל מתעב שפיכות דמים, לא רק של בני ישראל, אלא של כל האנשים. אנו נלחמנו על הארץ הקדושה בדבר ה', כדי לקדש את הארץ. אנו אומרים המבדיל בין קודש לחול, בין אור לחושך ובין ישראל לעמים, בעניין זה עלינו לומר: המבדיל בין מלחמות ישראל למלחמות העמים. בני ישראל מעולם לא אהבו להרוג.

תלמיד: גאולת הדם היא דבר רע מאד. איך אפשר לחשוך יהודי בדבר כזה?

המחנך: על זה נדון בזמן שנלמד ספר במדבר. בכל זאת, אגיד לכם בקיצור: באמת איני יודע אם היו פעם גואלי דם בין יהודים שלמדו וידעו תורה. אבל המנהג הזה קיים היה בעולם. כל דבר שקיים אצל הגויים יש חשש שיהיה גם בין היהודים. אפשר ליתן דוגמות רבות לכך. מאחר שיקרים מאד חיי בן ישראל, צייתה התורה את מצוות ערי המקלט, להרחיק גם חשש גדול מאד של רצח כזה.

האריכות המרובה במצוות ערי המקלט, בלי ספק הועילה רבות לעקור את יצר הרציחות מכל מי שלמד תורה או אף עיין בה. זו מצוה מסוג עליון מאד וגם העונש לרוצח בשגגה, שיהיה בעיר המקלט עד מות הכהן הגדול, הוא עונש רוחני ואזהרה גדולה למניעת הפקרות.

פרק כא.

עם ישראל בימי יהושע

הערה למחנך: בדרך כלל השיעורים המוכנים אינם מכוונים לכיתה או לגיל מסויים. יש בהם הדרכה כללית למחנך ועליו לכוון את הדברים לתלמידים שהוא מלמד את הספר בפעם הראשונה או השניה. אולם, האמור להלן הוא בודאי מתאים רק לתלמידי כיתות גבוהות ואולי רק לסמינרים למורים ולאנשים אחרים המתמצאים במושגים אלו.

המחנך: סיימנו עתה ספר העוסק במה שהיה בעם ישראל לפני יותר משלושת אלפים שנה. גם התלמיד הדתי נפגש בדרך כלל במספרים המשוונים שבהם משתמשים אנשי המדע ביחס לגיל העולם. בהזדמנות אחרת (ראה סיכומים בסוף ספר צפניה) כבר הדגשנו את העובדה שגם אלו המבססים את ידיעותיהם רק על מה שהאדם יכול להשיג באמצעים טבעיים, מסכימים שתולדות חיי אדם ממשיים אינם מתחילים לפני הזמן המקובל בידי המאמינים לפי הכתוב בתורה והמפורש על ידי חכמי ישראל. לפני זה גם לדעתם לא היה אדם ממשי.

תלמיד: אולי המחנך מגזים. אני מבין שהמאמין בתורה חייב להאמין בבריאה בששה ימים, אבל לומר שגם אלו המסתבכים במספרים שונים, סבורים שתולדות חיי האדם מתאימים לדברי התורה, זו גוזמא!

המחנך: זו טעות המונית. אנשי המדע מבדילים בין ההתפתחות התרבותית להתפתחות הגופנית. את כל המיליונים שלהם הם משייכים לתקופה הנקראת אצלם "המצב הבלתי תרבותי של תקופת האבן". משנגמרה לדעתם תקופה זו והחלה התקופה התרבותית וקם אדם הדומה לאדם של היום החלו תולדות האדם הממשיים. אנו מאמינים, שתולדות האדם גם הגופניים חלו באותה עת שבה החלו חייו הרוחניים. זה הבדל גדול מאד, אבל רק הבדל "להלכה" בלשון שלנו ו"ענין אקדמי" לפי לשונם.

תלמיד: האם המחנך מתכוון למה שהם קוראים תקופה היסטורית ופרו-היסטורית?

המחנך: לפי מושגיהם כן. אני אתרגם לך כמה משפטים מספר מקובל באמריקה בעניין זה ואסיים בכך כדי לעבור לנושא שלנו - לעם ישראל. ואלו דבריהם: בלימוד על איש תקופת האבן, אנשי המדע מתכוונים לתקופה הפרו היסטורית, שהכוונה בה היא, משך הזמן לפני שהחלו להשתמש בכתב ואם כן לא היו ספרי זיכרונות ואם כן לא היתה היסטוריה. בערך לפני ארבעת אלפים לפני הספירה (היינו, בערך לפני פחות מששת אלפים שנה מזמננו) נשתנו תנאי החיים בעמק הנילוס במצרים ועל ידי הפרת והחידקל באסיה הקטנה והושגה תרבות והחלה התקופה ההיסטורית. (תולדות העולם הפרופסורים וולבנק ושרייער, הוצאת סקוט ופורסמן. מהדורה שלישית 1964, עמוד 22).

ובכן, כאמור, המיליונים שלהם מכוונים ליצורים דמיוניים של אדם קדום, והם מוצאים קשר בינו לבין האדם שבזמנינו. אנו שוללים תקופה זו, אבל בתולדות האדם ממש - אין חילוקי דעות. הם מניחים כי בא שינוי פתאומי עצום באדם שמתקופת האבן, שפתאום מסיבות בלתי מוסברות - הפך לאדם תרבותי מפליא. אנו יודעים את הסיבה: אלקים עשה זאת!

הבדל אחר הוא במה שנוגע לעם ישראל. האם נתון עם ישראל להתפתחות תרבותית ככל בני אדם או שהוא עם יוצא מן הכלל? את התשובה לשאלה זו מסר ר' יהודה הלוי בספר הכוזרי, עוד לפני כתשע מאות שנה.

תלמיד: המחנך אומר: מסר ר' יהודה הלוי. האם דבריו מסורים או אלו דעות שהוא הגה?

המחנך: הרגשת יפה. אף אם תמצא בספר הכוזרי דעות שהגה ר' יהודה הלוי, בעיקר הוא רק ניסח והסביר ובפרט בעניין זה. הקשיבו נא, במאמר ראשון אות פ הוא מביא שאלה של הכוזרי בלשון זו: "והודיעני איך קמה תורתכם וכו' ובכמה שנים התיסדה האמונה וכו' כי התחלת הדתות מבלי ספק לא תהינה כי אם ביחידים וכו' והם הולכים ורבים ונעזרים בעצמם".

אם נתרגם את השאלה ללשון אנשי המדע, השאלה היא על דרכי ההתפתחות. ועל זה משיב ר' יהודה הלוי [שם אות פא]: "לא יקום ויגדל על הדרך הזה אלא הנימוסים השכליים, אשר התחלתם מן האדם וכו' אבל הנימוס אשר תחילתו מהבורא הוא קם פתאום". בלשון המדענים ננסח זאת ככה: כללי ההתפתחות יכולים להתאים רק לדברים שהם במסגרת הטבע. אין ליחס התפתחות לדברים שמקורם בפעולה אלקית ישירה. התורה וישראל יצירות אלקיות הן והם למעלה מכל כללי התפתחות.

תלמיד: היתכן לומר, שבן ישראל בימי יהושע ויהודי בימינו הם אותו הדבר? אני מבין שהיו להם חמישה חומשי תורה אבל לא ש"ס ולא שולחן ערוך.

המחנך: ש"ס עם מפרשים בכתב בודאי לא היה להם, אבל "קיצור שולחן ערוך" בודאי היה להם, כי אי אפשר לקיים שום מצוה על פי הלימוד בחומש בלבד. פרטי המצוות מפוזרים על פני כל התורה וכל מי שרוצה לדעת כיצד לקיים כל מצוה מן המצוות צריך לדעת את כל פרטיה ועניינה, לפחות בקיצור. השם "שולחן ערוך" הוא אולי חדש, ואולי לא. כל איכר ישראלי כאשר יצא לשדה צריך היה לדעת דינים הנוגעים לעבודת השדה, דיני כלאים, תרומות ומעשרות. כל אשה צריכה היתה לדעת את הדינים הקשורים למשק הבית ולחיי המשפחה וכדומה. זה היה קיצור השולחן הערוך הראשון.

תלמיד: אבל אומרים שהמשנה נכתבה רק בסוף ימי הבית השני או לכל היותר בתחילתו.

המחנך: כתיבה זה דבר אחד וניסוח זה דבר אחר. אבל גם בקשר לניסוח אפשר לדבר רק על ניסוח סופי, מגובש ומדויק כמו המשנה והשולחן ערוך. אבל נוסח של קיום מצווה צריך היה להיות מיום שניתנה תורה. עם גמר מתן כל המצוות בערבות מואב היתה כבר משנה טבעית, קיצור שולחן ערוך מעשי, שנמסר מדור לדור. בבתי המדרש בודאי למדו תורה גם לפי סדר החומש, אבל לצורך החיים המעשיים צריכים היו ללמוד "דינים" ואלו לא נלמדים היום בהקשר לפסוקים, וגם אז לא נלמדו ככה. אלו דברים הגיוניים ופשוטים וכל המחקרים הגדולים על המשנה, סידורה וכתיבתה צריכים להתחשב באלף בית הגיוני זה - אלא אם כן הם שייכים למבקרי המקרא ומכחישי הגלויים והנסתרים, השלמים והחלקיים.

תלמיד: אבל עדיין לא היה הבית היהודי בימי יהושע דומה לבית היהודי שלנו, כי הלא לא היו אז מצוות דרבנן.

המחנך: אז מה? אשה חייבת בהרבה פחות מצוות מן הגבר, היא גם לא לומדת תורה שבעל פה ורבות לא לומדות אף תורה שבכתב. הן אינן מתפללות בציבור ועוד ועוד. האם הן פחות יהודיות מאשר הגברים? היו כמה עניינים שבהם היו חיי בן ישראל של ימי יהושע שונים מחיי היהודי של ימינו. אבל היו להם ידיעות ברורות הרבה יותר ובזה בערך השתווה המאזן. אולי אפשר לדבר על התפתחויות שונות גם ביהדות בקשר לתקנות ומנהגים, אבל היסוד היה, הינו ויהיה אחד. בעקבות ר' יהודה הלוי נשנן: אין התפתחויות בדברים שבאים מאלקים, עם ישראל ותורתו הם למעלה מכל חוקי התפתחות, גם אם נכונים הדברים ביחס לעניינים הטבעיים (וגם זה עלול עוד להיות מופרך, כי כל תורת ההתפתחות היא רק בת מאה שנה ופחות).

תלמיד: אבל זה לא נעים להתנגד להנחות מקובלות על ידי כל האנשים החשובים במדע.

המחנך: ייחודנו הוא בזה שאנו עם אשר לבדד ישכון ולבדד יחשוב. לא נעים להיות מבודד, אבל עוד יותר גרוע להיות אכולים ונבלעים על ידי האנושות ההמונית. לא נפל דבר מכל הדבר הטוב אשר דבר ה' על ישראל והאדם השומר את דבר ה', בין אם תקראנו בן ישראל, על שם כל שבטי ישראל שבבית הראשון ובין אם תקראנו "יהודי", על שם העם המוקטן שבבית השני - דבר אחד הוא!

פרק כב. נושא ראשון. פסוקים א-ו.

שבחם של בני גד וראובן

המחנך: היכן למדנו בספר יהושע על בני גד וראובן.

תלמיד: בפרק א, עת התחייבו להתלוות לעם ישראל במלחמתם.

המחנך: נכון, עתה הם מצוינים לשבח על מה שעשו. מה עשו? הכיתה כולה תשתתף במניין שבחיהם.

תלמיד אחד: שמעו מה שציווה משה ושמעו מה שציווה יהושע (פסוק ב).

תלמיד שני: לא עזבו את המחנה ימים רבים (פסוק ג).

תלמיד שלישי: עוד שבח נאמר עליהם, כי שמרו את משמרת מצוות ה' (שם). אני לא מבין מה זה. זה דומה למה שנאמר בפסוק ב.

המחנך: אומנם אלו ביטויים דומים, אבל הם שונים בתוכנם. בפסוק ב נאמר על מה שהם עצמם עשו. "לשמור משמרת ה'" פירושו, שנשמור שגם אחרים יעשו. מי יודע על חברות של משמרת בימינו?